

Yksilöasiainjaoston lausunto omaishoidon tuen myöntämisen perusteista

Taustatiedot

Hyvinvoinnin ja terveyden lautakunta on kokouksessaan 20.8.2025 § 6 käsitellyt Keski-Suomen hyvinvointialueen omaishoidon tuen myöntämisen perusteita, joihin on esitetty muutoksia 1.9.2025 alkaen. Lautakunta on päättänyt palauttaa asian uudelleen valmisteluun ja pyytää lausunnot yksilöasiainjaostolta, vanhus- ja vammaisneuvostolta sekä omaishoitajien järjestökentältä.

Yksilöasiainjaosto on valmistellut lausunnon, joka on ollut jaoston jäsenten kommentoitavana ajalla 3.9.2025-9.9.2025.

Yksilöasiainjaoston lausunto

Yksilöasiainjaosto on käsitellyt vuoden 2025 aikana (1.1.2025-31.8.2025) sosiaalihuoltoa koskevia oikaisuvaatimuksia yhteensä 210 kpl, joista omaishoidon tukea koskenut 19 %. Omaishoidon tukea koskevista oikaisuvaatimuksista alle 18-vuotiaiden omaishoidontukea on koskenut 46 % käsitellyistä oikaisuvaatimuksista. Oikaisuvaatimusten määrä lasten omaishoidon tuen osalta on merkittävä, koska vain viidesosa omaishoidon tuista myönnetään hyvinvointialueella alle 18-vuotiaille tai kehitysvammaisille henkilöille.

Omaishoidontuen oikaisuvaatimuksista 68 % on koskenut tilannetta, jossa omaishoidontukea ei ole myönnetty lainkaan, koska myöntämisen kriteerit eivät ole täyttyneet (16 kpl) tai määrärahat ovat loppuneet (4 kpl). Loput oikaisuvaatimuksista ovat koskeneet omaishoidon tuen vapaiden järjestämistä (3 kpl) tai palkkioluokan alentamista (2 kpl). Lisäksi kolmeen (3) oikaisuvaatimukseen on tehty itseoikaisu, eikä niitä ole siksi tuotu jaoston käsittelyyn.

Omaishoidon tuen päätöksiin on haettu vuonna 2025 aikana muutosta 28 kertaa, tämä on prosentuaalisesti 1,4 % kaikista myönnetyistä omaishoidon tuista, joita on myönnetty tällä hetkellä 2021 kpl.

Yksilöasiainjaosto toteaa, että omaishoidon tukeen esitettyjen muutosten arvioinnissa on huomioitava esitettyjen muutosten vaikutuksia myös yksilöllisiin asiakkaiden palvelutarpeisiin ja niihin vastaamiseen. Sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi osoittaa asiakkaan yksilöllisen avun ja tuen tarpeen hänen toimintakykynsä huomioon ottaen. Todettu asiakkaan palvelutarve tarkoittaa hyvinvointialueelle velvollisuutta järjestää asiakkaalle kiireellisissä tilanteissa välttämättömät ja muilta osin riittävät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut.

Osa sosiaalihuollon palveluista perustuu henkilön subjektiivisiin oikeuksiin, osa on ns. määrärahasidonnaisia, kuten omaishoidon tuki. Perustuslain ja sosiaalihuoltolain perusteella välttämättömät palvelut tulee järjestää niissä tilanteissa, joissa henkilön toimeentulo tai mahdollisuus pitää huolta itsestään vaarantuu. Näiden välttämättömien palveluiden järjestämisen lisäksi yksilön palvelutarpeeseen on vastattava myös riittävin sosiaali- ja terveystalveluin. Näin on toimittava myös määrärahasidonnaisten palveluiden osalta myös tilanteissa, jossa omaishoidon tuen määrärahat ovat loppuneet. Yksilöasiainjaosto toteaa lisäksi, että sosiaalipalveluiden osalta merkityksellistä on huomioda myös asiakkaan läheisten saama tuki. Tuen järjestäminen sosiaalihuollon asiakkaan läheisille on kirjattu sosiaalihuoltolakiin sekä asiaa koskettavaan erityislainsäädäntöön.

Määrärahasidonnaisten palveluiden suhde subjektiivisiin oikeuksiin perustuviin palveluihin ei kuitenkaan ole yksiselitteinen ja selkeä. Määrärahasidonnaisia palveluita järjestettäessä huomiota on kiinnitettävä määrärahan riittävyyteen huomioiden koko hyvinvointialueella ilmenevät palvelutarpeet. Määrärahan riittämättömyys voi vaikuttaa kasvavasti palveluiden tarpeeseen lisäten raskaampien ja subjektiivisten palveluiden tarvetta. Keski-Suomen hyvinvointialueella määrärahan riittämättömyyden perusteella tehdyistä kielteisistä omaishoidontuen päätöksistä tehdään seuranta, mutta tietoa kustannusten siirtymisestä tai kustannusvaikutuksista muihin palveluihin ei vielä ole käytössä. Siltä osin, kuin kielteisiä määrärahaan liittyviä päätöksiä on vuoden aikana tehty, vaikuttaa kustannusten kasvu vielä vähäiseltä. Suurin osa uusista asiakkaista ei ole halunnut palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä hakea muita palveluita asiakkaan palvelutarpeeseen vastaamiseksi.

Omaishoidon myöntämisen kokonaisuutta on pyritty arvioimaan mm. THL:n toimesta (THL, Työpaperi 53/2024, Sopimusomaishoidon tilannekuva 2024, Hyvinvointialueiden myöntämisperusteet, toimintakäytänteet ja omaishoidon tuen menot; Ilmarinen, Lindström, Neijonen, Honkanen, Kehusmaa). Hyvinvointialueita on pyydetty mm. arvioimaan tyypillisimpiä korvaavia palveluita eri omaishoidon tuen luokissa, jos omaishoitoa ei olisi käytettävissä. Hyvinvointialueiden arvioiden mukaan ylin ja erityismaksuluokka vastaisi ympärivuorokautista hoitoa, keskimäinen palkkioluokka tarkoittaisi säännöllistä kotihoitoa useita kertoja vuorokaudessa ja alin palkkioluokka tarkoittaisi kahta kotihoidon käyntiä vuorokaudessa. Kustannuksia on pyritty kuvaamaan alla olevassa taulukossa. Taulukkoa tarkastellessa on hyvä huomioida, että omaishoito on palveluista ja omaishoitajalle maksettavasta palkkiosta koostuva kokonaisuus. Palvelut voivat olla usein merkittävämpi tuki kuin veronalainen rahapalkkio. Eli maksettu omaishoidon palkkio ei suoraan säästä kotihoidon menoja 38.000 €/a, sillä omaishoitoa voidaan lisäksi tukea mm. kotihoidon käynnein. Samoin on huomioitava, että omaishoidon palkkioihin suunnitellun merkittävän korotuksen vuoksi nousevat myös kustannukset merkittävästi, jos saajien määrä pysyy nykyisenlaisena.

Ikääntyvien ja vammaisten henkilöiden palveluiden kustannuksia

Palvelun vuorokausihinta/asiakas	Kustannukset hyvinvointialueille euroa/vuosi/asiakas
Omaishoidon palkkio keskimäärin 500 €/kk. ¹ + kolme vapaavuorokautta/kk lyhytaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa 201 €/vrk.	13 236
lääkäiden kotihoito 35 €/käynti. ² Kolme käyntiä/vrk.	38 325
Ikääntyneen tehostetun palveluasumisen kustannukset 177 €/vrk.	64 605
Pitkäaikainen terveyskeskushoito 336 €/vrk.	122 640
Kehitysvammaisen palveluasuminen (ohjattu asuminen) 72 €/vrk.	26 280
Kehitysvammaisen tehostettu palveluasuminen 197 €/vrk.	71 905
Vaikeavammaisen tehostettu palveluasuminen.	53 122

Lähteet: www.kuusikkokunnat.fi, vanhus- ja vammaispalveluiden raportit 2020, 2021.

¹Valtiovarainministeriön HVSR-mallinnus 2023.

Hyvinvointialueen yksilöasiainjaosto arvioi, että erityisesti palvelutarpeeseen vastaamisen ja kustannusten siirtyminen omaishoidon tuesta toisiin palveluihin vaikuttanee niihin asiakkuuksiin,

joissa hoitopalkkioluokkaa alennettaisiin. Näissä tilanteissa asiakkaan selkeä palvelutarve on todettu jo aiemmin ja omaishoidon tuen palkkioluokan alentaminen voi vaikuttaa palveluiden kysyntään toisaalla joko välittömästi tai tilanteen jatkuessa palvelutarvetta lisäten.

Yksilöasiainjaosto toteaa, että vaikutusten arvioinnissa merkityksellistä on huomioida omaishoidon tuen kustannusten lisäksi asiakkaiden palvelutarpeen arviointiin käytetyn viranomaistyön resurssikustannukset. Palvelutarpeen arviointi tulee tehdä omaishoidon tuen palkkioluokkaa tarkasteltaessa aina, eikä päätöstä omaishoidon tuesta voi tehdä ilman yksilöllistä arviointia, joka huomioi myös asiakkaan läheiset, toimintaympäristön ja verkoston. Koska omaishoidon tuesta tehdään hallintolain mukainen valituskelpoinen päätös, vie omaishoidon tuen kriteerien muuttaminen aina vastuullisten viranomaisten henkilöresurssia. Yhden palvelutarpeen arvioinnin kotikäynteineen ja päätöksineen voidaan arvioida vievän vastuullisen työntekijän työaikaa noin puolikkaan työpäivän verran. Omaishoidon tuen kustannusvaikutuksia arvioidessa myös tämä on syytä ottaa huomioon. Nykyisin resurssein kaikkien omaishoidon tuen asiakkaiden yksilöllisiin arviointeihin on hyvinvointialueelle siirryttäessä kulunut kokonaisuudessaan noin kaksi vuotta.

Tärkeää jatkossa on huomioida, että omaishoidon tuen kokonaisuudesta vastaavan työntekijän on harkintavaltansa mukaista päätöstä tehdessään osallistettava myös muiden palveluiden vastuullisia työntekijöitä etsimään ratkaisua asiakkaan palvelutarpeeseen vastaamiseen. Tämä vaatii monialaista palvelutarpeen arviointia, integraatiota ja joustavia toimintatapoja asiakkaan asiassa toimimisessa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että omaishoidon tuesta vastaava työntekijä ei voi kielteistä määrärahapäätöstä tehdessään olla ottamatta kantaa siihen, miten omaishoidon tuen tarpeessa oleva henkilö tulee autetuksi muilla palveluilla.

Lisäksi yksilöasiainjaosto toteaa, että myöntämisperusteisiin on esitetty muutoksia sijaishoitajan palkkionmaksuun siten, että sijaishoitajan palkkio maksetaan jatkossa toteutuneiden vuorokausien mukaan ja palkkio maksetaan vuorokausiperusteisesti. Sinällään esitys on kannatettava. Esitetyissä muutoksissa todetaan kuitenkin myöhemmin, että harkinnanvaraisten vapaiden myöntäminen tapahtuisi päivinä. Johdonmukaista olisi tässäkin kohtaa esitystä kirjata vapaat molempiin muutosesityksiin vuorokausina.

Yksilöasiainjaosto katsoo, että omaishoidon tuen määrärahaan esitettävät muutokset ja tältä osin tiukennettavat kriteerit olisi suositeltavaa kohdentaa uusiin omaishoidontuen hakemuksiin, jolloin palvelun myöntämisen perusteiden tiukentamisen mahdolliset vaikutukset todentuvat hitaammin, ja niihin on tänä aikana mahdollista vaikuttaa muilla keinoin. Lasten omaishoidon tukeen kohdistuviin myöntämisen tiukentamisen perusteisiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota.